

Motion till riksdagen 2012/13:Kr335

av **Kent Ekeroth och Mattias Karlsson (SD)**

Åtgärder mot fornminnesbrott

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att straffsatserna för fornminnesbrott bör justeras till att ge strängare påföljder än i dag.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag som gör det mer ekonomiskt kostsamt att förstöra eller skada ett fast fornminne.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag för att öka benägenheten att anmäla fornminnesbrott till polisen.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att fornminnesbrott bör få en egen brottskod.¹
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att köp av, försäljning till och innehav av metallsökare endast ska tillåtas för personer med tillstånd att använda metallsökare.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att förbudet mot användning av metallsökare ska lättas upp för metallsökare som saknar kapacitet till att användas för plundring av fornminnen samtidigt som metallsökare med sådan kapacitet ska regleras strängare.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att straffskalan för olaglig användning av metallsökare bör göras strängare.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen ska identifiera behov av förändringar i offentlighets- och sekretesslagen för ett ökat skydd av fornminnen likt skyddet för hotade växt- och djurarter och återkomma med förslag om detta.

Fel! Okänt namn på

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med ett förslag om att föremål av viss ålder eller kulturhistoriskt värde endast får handlas med efter att de registrerats hos staten.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör utarbeta förslag på hur allmänheten kan engageras i olika frivilligprojekt till skydd för Sveriges fornminnen.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör utfärda en tillfällig amnesti för inlämning av föremål härrörande från fornminnesbrott eller andra s.k. kulturarvsbrott.
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör stärka arbetet för att förebygga fornminnesbrott även på övriga sätt man finner vara effektiva.

¹ Yrkande 4 hänvisat till JuU.

Motivering

Vårt land har varit befolkat sedan minst 14 000 år enligt dateringar av de äldsta spår av mänsklig aktivitet som påträffats här¹. Sveriges uråldriga kulturlandskap är fulla med lämningar ifrån de människor som levt här under stenålder, bronsålder, järnålder, medeltid och fram till idag. Tack vare Östersjöns unika och konserverande egenskaper är även svenska vatten belamrade med unika skeppsvrak ifrån olika tidsepoker och ursprung². Tyvärr pågår det idag en omfattande plundring och oaktsam förstörelse av vårt gemensamma kulturarv genom fornminnesbrott. Fornminnesbrott är en specifik form av kulturarvsbrott. Skillnaden mellan de två begreppen är att mycket kan klassas som ett kulturarvsbrott – t.ex. en konststöld på ett museum som i lagens mening utgör stöldbrott – medan vad som är ett fornminne respektive specialstraffbrottet fornminnesbrott är definierat i lagen om kulturminnen. Vårt juridiska skydd av fornminnen, som funnits sedan 1600-talet³, är bland de äldsta i världen och något vi ska vara stolta över. Hoten mot fornminnena ser idag dock mycket annorlunda ut jämfört med för fyra hundra år sedan. Lättillgängliga digitala kartor på internet, som bl.a. Riksantikvarieämbetet tillhandahåller, pekar för plundrare ut icke utgrävda fornminnesområden som mål och moderna redskap såsom metallsökare pekar ut specifika grävplatser både på mark och i havet⁴. Detta görs samtidigt som globaliseringen och vårt uppluckrade gränsskydd har öppnat upp för såväl utländska stöldlingar (vid sidan av de inhemska) som för internationell svarthandel med plundrade föremål. Vidare bidrar okunskap, oaktsamhet och nonchalans till att fornminnen förstörs i stor skala vid markexploatering av både enskilda och företag.

Som några få talande och färskta typexempel på fornminnesbrott kan exempelvis nämnas:

- ? Den 29 maj 2012 tillkännagavs i dagspressen att man funnit det historiska örlogsfartyget Resande man, förlist 1660, som av länsstyrelsen uppgavs ”*ha ett mycket stort kulturhistoriskt och vetenskapligt värde*”. Länsstyrelsen meddelade sedan dykförbud kring platsen den 8 juni för att förhindra skadegörelse och stölder.^{5,6} Fornminnesplundrarna hann dock före. Mellan tiden för tillkännagivandet av fyndet och dykförbudet hann minst sex dykbåtar, vid olika tillfällen, ut till skeppsvraket för att olagligt försöka bärga delar av den värdefulla lasten. Detta gjordes inom loppet av en vecka. Hur

¹ <http://www.historiska.se/historia/stenaldern/>.

² Brå rapport 2007:5, s. 16.

³ Brå rapport 2007:5, s. 17.

⁴ Brå rapport 2007:5, s. 26.

⁵ http://www.svd.se/kultur/vrakfynd-kan-vara-legendariskt-skepp_7239007.svd.

⁶ <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/nyheter/2012/Pages/dyckforbud-vid-vrak-et-efter-resande-man.aspx>.

Fel! Okänt namn på

- stora delar av detta marina kulturarv som vi faktiskt kommer att lyckas säkra för eftervärlden kan vi idag endast spekulera om.⁷
- ? Under hösten 2009 grävdes åkrar upp över hela Gotland av en liga på jakt efter värdefulla fornminnesföremål. Ligan upptäcktes när de försökte sälja ett silverkrucifix på internet. Polisen kunde beslagta flera metallsökare och mängder med uppgrävda mynt i ligans bostäder. De åtalade hade inhämtat information om tidigare fyndplatser, kartlagt områden och gjort systematiska undersökningar på fyndtäta områden. Det ekonomiska utbytet av plundringen var stort: enbart ett av fynden värderas till minst 500 000 kronor. Ligans tre upptäckta medlemmar dömdes för grovt fornminnesbrott av Svea hovrätt som fastställde påföljderna till mellan 14 och 18 månaders fängelse.^{8,9}
- ? Under 2011 inkom två anmälningar om fornminnesbrott till Kronobergs län. Den ena rörde ett fall där ett 30-tal rösen utanför Rottne förstördes av markberedare och ett tungt fordon. Fornminnesexperten på länsstyrelsen säger att man ”hänsynslöst” bara har ”kört rakt över” dem. Om man ska utföra markarbete vid fornlämningar ska man först lämna anmälan till Skogsstyrelsen om arbetet och sedan måste arbetet ta hänsyn för att inte skada fornminnen, men i detta fall hade ingen anmälan gjorts. I det andra anmälda fallet förstördes ett helt gravfält av att en bredbandskabel grävdes ned. ”Förutom dessa anmälda händelser tillkommer antagligen ett mörkertal men hur omfattande det är, är svårt att säga”, säger länsstyrelsens expert. ”Problemen med detta blir allt fler i hela landet, vilket bland annat beror på att de höga skogspriserna bidrar till att skog avverkas på ställen som annars är orörda”.^{10,11}

Hur många fornminnen som förstörs eller plundras årligen vet vi ej. Enligt Brå är mörkertalet – kvoten mellan den faktiska och den registrerade brottsligheten – vid fornminnesbrott mycket stort och få personer döms¹². Enligt uppgifter från Riksantikvarieämbetet om den juridiska hanteringen av fornminnesbrott gjorde länsstyrelserna minst 176 anmälningar om misstänkta fornminnesbrott under perioden 2000–2010. Av dessa prövades endast 22 i domstol och 8 av dessa ledde till strafförelägganden¹³. Det finns endast 39 fällande domar för den här typen av brott de senaste 30 åren.¹⁴ Det är alltså inte tal om någon avskräckande upptäcktsrisk vid den här typen av brott. Inte heller är straffen kännbara. Som typexemplen ovan kan fornminnesbrotten grovt delas upp i två kategorier: dels de brott som begås av målmedvetna plundrare på mark eller i vatten, dels de förstörelsebrott som begås av en-

⁷ http://www.svd.se/nyheter/inrikes/resande-man-kan-ha-plundrats_7263999.svd.

⁸ <http://www.helagotland.se/nyheter/artikel.aspx?articleid=7762585>.

⁹ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/skarpta-straff-for-fornminnesbrott>.

¹⁰ [http://www.smp.se/nyheter/vaxjo/forstorda-fornminnen\(2872580\).gm](http://www.smp.se/nyheter/vaxjo/forstorda-fornminnen(2872580).gm).

¹¹ [http://www.smp.se/nyheter/vaxjo/stenrosen-forstorda-av-maskiner\(2869526\).gm](http://www.smp.se/nyheter/vaxjo/stenrosen-forstorda-av-maskiner(2869526).gm).

¹² Brå rapport 2007:5, s. 10.

¹³ SOU 2012:37, s. 124.

¹⁴ Brå rapport 2007:5, s. 10.

skilda och företag som exploaterar mark.¹⁵ Den senare typen av fornminnesbrott antyds vara det största hotet idag; å andra sidan torde mörkertalet för den förstnämnda typen vara större eftersom det inte är uppenbart att någon grävt upp och plundrat ett område som sällan besöks, som man inte vet vad det innehållit för fornlämningar och där spåren efter plundring är svårupptäckta. Alldeles oavsett så måste det förebyggande arbetet mot båda typerna av fornminnesbrott intensifieras på alla fronter. Våra fornminnen har legat helt eller delvis orörda i århundraden och inte sällan i årtusenden. De utgör också ofta begravningsplatser som bör visas andakt och respekt. Vidare väcker de inte minst nyfikenhet på, förundran inför och uppskattning av vår gemensamma historia och omvärld. Slutligen utgör de också en ovärderlig historievetenskaplig källa, eller som Brå uttrycker saken:

Det är genom fornlämningarna som vi får kunskap om vår historia. Det samlade fornlämningsbeståndet kan liknas vid en gigantisk historiebok där varje enskild fornlämning utgör en sida. Försvinner en fornlämning eller ett fornfynd utan dokumentation förloras viktiga pusselbitar i kartläggningen av vår historia. Det är som att riva ut en sida ur en bok som det bara finns ett enda exemplar av. Det är därför viktigt att skador på fornlämningar och plundringar av vårt kulturarv förebyggs i mesta möjliga mån.¹⁶

Påföljd och preskriptionstid för fornminnesbrott

Enligt lagen om kulturminnen kan en person dömas för fornminnesbrott till böter eller fängelse i högst 6 månader. Om brottet anses grovt kan fängelsestraff om högst 4 år utdömas. Något minimifängelsestraff anges dock ej. Enligt Riksantikvarieämbetets utvärdering och riksantikvarie Inger Lilliequists utsago brister denna lagstiftning samt rättsväsendets hantering av anmälda fornminnesbrott¹⁷. Orsaken är till stor del de låga straffsatserna för normalbrottet som gör att fornminnesbrott hamnar i skymundan hos polis och åklagare samt att fornminnesbrott inte riktigt tas på allvar. Detta är kanske inte så konstigt med tanke på att straffsatsen för ett normalt fornminnesbrott faktiskt är den samma som för snatteri. Detta är beklagligt då det faktiskt är stor skillnad mellan att plundra eller förstöra ett tusenårigt fast fornminne och på att t.ex. snatta något av mindre värde i en livsmedelsbutik. Den låga straffsatsen leder till att fornminnen som plundras – vilka per definition inte är undersökta, uppgrävda och bevarade för framtida generationer – nedprioriteras eftersom polis och åklagare inte kan veta om det faktiskt plundrats något av sådant värde som kunnat rubriceras som grovt fornminnesbrott. Hade däremot ett sådant värdefullt föremål stulits ifrån ett museum hade det varit känt, blivit uppmärksammat i medier, rubricerats som grov stöld, kunnat ge 6 års fäng-

¹⁵ Brå rapport 2007:5, s. 14–16.

¹⁶ Brå rapport 2007:5, s. 13.

¹⁷ Skärp straffen för fornminnesbrott skriven av riksantikvarie Inger Lilliequist publicerad 2011-12-06 på http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/skarp-straffen-for-fornminnesbrott_6687250.svd.

Fel! Okänt namn på

else och därmed också fått hög utredningsprioritet. Slutligen ger den låga straffsatsen även en preskriptionstid om 2 år, vilket försvårar möjligheter till grundliga utredningar¹⁸.

- 1) För att göra fornminnesbrott till ett mer prioriterat och avskräckande brott än snatteri bör straffsattserna för fornminnesbrott justeras som Riksantikvarieämbetet rekommenderat¹⁹. Regeringen bör återkomma med ett lagförslag som skärper straffsattserna så att fornminnesbrott inte längre är att likställa med snatteri – exempelvis genom att skärpa dem till de nivåer som gäller för stöld respektive grov stöld. På så sätt förlängs även preskriptionstiden och ger brottsbekämpande myndigheter större möjlighet till adekvata utredningar.

Även den typ av fornminnesbrott som begås av företag (ofta skogsbolag) eller enskilda vid oaktsam eller uppsåtligt förstörande markexploatering bör förhindras. Enligt den ekonomiska marknadens logik bör sådan förstörelse i större mån kunna undvikas om den ekonomiska kostnaden för att förstöra ett fornminne påökas. Av den typen av brottmål med fällande domar Brå funnit de senaste 30 åren, har skadestånd utdömts endast i 5 av totalt 36 fall.²⁰

- 2) Regeringen bör därför också återkomma med ett förslag som gör det mer ekonomiskt kostsamt för företag och enskilda att förstöra eller skada ett fast fornminne. På så sätt kommer incitamenten för att kontakta Skogsstyrelsen eller länsstyrelse om eventuella fornminnen och skyddsområden, innan planerade markexploateringsprojekt sätts igång, att öka. Den ökade skadeståndskostnaden kan t.ex. gå till att bekosta restaurering och undersökning av det skadade eller förstörda fornminnet.

Vidare vill inte företag bli stämplade som ”bovar”, varför större anmälningsbenägenhet mot dessa och enskilda som förstör fornminnen borde uppmuntras²¹. I nuläget finns tyvärr dock ”en tendens att göra upp dessa brott i godo, eller att nöja sig med en förklaring till det inträffade. Som nämnts tidigare kan orsakerna vara att det saknas riktlinjer – ska även ringa åverkan anmälas? – och underliggande finns ofta en önskan om att inte i onödan skapa konflikter mellan olika samhällsintressen.”²²

- 3) Regeringen bör därför återkomma med förslag om hur benägenheten till att anmäla fornminnesbrott till polisen ska öka.

¹⁸ *Skärp straffen för fornminnesbrott* skriven av riksantikvarie Inger Lilliequist publicerad 2011-12-06 på http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/skarp-straffen-for-fornminnesbrott_6687250.svd.

¹⁹ *Skärp straffen för fornminnesbrott* skriven av riksantikvarie Inger Lilliequist publicerad 2011-12-06 på http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/skarp-straffen-for-fornminnesbrott_6687250.svd.

²⁰ Brå rapport 2007:5, s. 48–49.

²¹ Brå rapport 2007:5, s. 48–49.

²² Brå rapport 2007:5, s. 48–49.

- 4) Fornminnesbrott bör även, också i enlighet med Brås rekommendation²³, få en egen brottskod. På så sätt kan statens tillsyn över den anmälda fornminnesbrottsligheten förenklas genom bättre kriminalstatistik där alla fornminnesbrott samlas på ett ställe och varifrån trender kommer att kunna utläsas. I nuläget finns ingen sådan utan många fornminnesbrott hänförs ofta till och blandas in i brottskod 4013 ”Övriga brott enligt speciallagstiftningen för vilka fängelse ingår i straffskalan”²⁴.

Metallsökare – plundrarens effektivaste verktyg

Idag får inte vem som helst använda en metallsökare (även kallad metalldektektor) för att utforska vare sig allmän eller privatägd mark. Användningen av sådana sökapparater regleras i lagen om kulturminnen. Det kan uttryckas som så att det råder ett generellt sökförbud om man ej har särskilt tillstånd ifrån länsstyrelsen (med undantag för statliga militära och arkeologiska sökningar). Sådana tillstånd utfärdas dock med stor sparsamhet och ofta finner man att det allmännas intresse av skydd för fornlämningar väger tyngre än den enskildes intresse av att i hobbyverksamhet leta efter borttappade föremål eller annat. Trots denna strikta reglering används metallsökare flitigt för att plundra våra fornminnen²⁵. Man skulle faktiskt kunna kalla det för gravplundrarens effektivaste arbetsverktyg. Enskilda fynd- och gravfält sträcker sig ofta över mycket stora områden under markytan trots att de kanske endast är synliga genom något röse på ovasidan. Att finna var enskilda gravar eller fynd är belägna på sådana stora ytor är en mycket svår uppgift om man i huvudsak inte begagnar sig av endera av två metoder. Den första är att som professionella arkeologer ägna många veckor och ibland månader åt att noggrant gräva ut och finkamma ett större område, vilket av naturliga skäl varken resursmässigt eller med avseende på upptäcktsrisk är möjligt för den generelle plundraren. Det andra sättet är att skanna marken med en metallsökare för att snabbt få specifika grävplatser direkt utpekade. Att gravplundrare har tillgång till detta verktyg är inte konstigt. Trots det generella sökförbud som gäller säljs en mängd olika sorters metallsökare av en mängd återförsäljare över hela Sverige. Det är nämligen helt lagligt att köpa, sälja och äga metallsökare även fastän man saknar tillstånd att använda dem. Visserligen kan man idag dömas för att ha brutit mot metallsökarförbudet, som högst till fängelse i sex månader, men att en person döms till mer än bötesstraff får enligt dagens lagstiftning anses ske under mycket sällsynta omständigheter²⁶. Det är alltså mycket lätt för en plundrare att köpa en metallsökare och den olagliga användningen är nästintill riskfri. För att komma åt den delen av fornminnesbrotten som utgörs av målmedveten plundring är det därför elementärt att reformera regleringen av metallsökare i Sverige. Begränsar vi plundrarnas tillgång till detta

²³ Brå rapport 2007:5, s. 48–49.

²⁴ Fornvännen 103 (2008), s. 30.

²⁵ Brå rapport 2007:5, s. 14.

²⁶ *Kulturminneslagen – Metallsökare* – Riksantikvarieämbetet (1993), s. 28.

Fel! Okänt namn på

verktyg begränsas också förutsättningarna för att begå fornminnesbrott avsevärt.

- 5) För det första och viktigast bör köp, försäljning, och innehav av metallsökare, när giltigt tillstånd för användning saknas, kriminaliseras. Det är idag mycket märkligt att en mängd metallsökare säljs runt om i landet till personer som inte har tillstånd att använda dem. Det är minst sagt troligt att de faktiskt kommer till användning trots förbudet. Annars skulle få lägga ned tusentals kronor på att köpa dem. Antingen bör kriminaliseringen ske genom en strängare form där samtliga metallsökare innefattas. Eller så bör nykriminalisering sikta in sig på metallsökare av viss effekt. Precis som t.ex. luftvapen regleras efter effektgräns för utgångshastighet av projektil (vilket avgör om vapnet t.ex. är ett dödligt vapen eller endast ett hobbygevär för ungdomar), bör kriminaliseringen av innehav, köp och försäljning i sådant fall gälla metallsökare med effekt nog att söka på ett visst djup. Äldre kulturlager ligger i de flesta fall flera decimeter under jordytan. Om endast de svagare metallsökarna tillåts säljas till personer utan tillstånd, undantas tillgången till metallsökare kapabla att söka efter fynd i äldre kulturlager. Detta skulle också kunna öppna upp för en mer generös reglering av användande av metallsökare av låg effekt: allmänheten skulle i högre grad än nu kunna använda sådana metallsökare till att leta ytliga föremål, såsom mynt på stranden, eftersom de inte riskerar användas till plundring. Att innehav förbjuds är slutligen viktigt för att förhindra att personer köper mer kapabla metallsökare utomlands för att sedan använda dem i Sverige. Med denna variant av förslaget, som inför strängare reglering av starkare metalldetektorer men generösare reglering av svagare, får Sveriges förbud mot användning av metalldetektorer också en mer proportionerlig utformning. Detta kan anses vara relevant med hänsyn till europeiska kommissionens överträdelseärende 2008/4191 om just Sveriges ”oproportionerliga” reglering av metallsökaranvändning. Denna variant av förslaget ger Sverige både hävdelserätt mot kommissionen och ett ökat skydd åt fornminnen till skillnad ifrån det fornminnesskadliga förslaget om att utvidga användningen av alla metallsökare som betänkande SOU 2012:37 presenterat.
- 6) För det andra bör straffskalan för olaglig användning av metallsökare göras strängare för att göra brottet mer prioriterat hos rättsväsendet och mer avskräckande för dem som lockas till plundring.

Tillgången till uppgifter om möjliga brottsplatser

Idag finns uppgifter om svenska fornminnens geografiska belägenheter och materiella beskaftenheter i det digitala registret FMIS. I FMIS återfinns information om ca 1,7 miljoner fornlämningar och övriga kulturhistoriska läm-

Fel! Okänt namn på

ningar på ca 600 000 platser, varav ca 75 % av dessa är belägna i skogen²⁷. FMIS har i stora delar gjorts tillgängligt för allmänheten bl.a. i den uppskattade internetsöktjänsten Fornsök som återfinns på Riksantikvarieämbetets hemsida. Grundsyftet, att göra detta register lättillgängligt för allmänheten, är bra på många sätt. Kartsöktjänsten ger den intresserade snabb information om var kulturhistoriska platser kan besökas och man kan anta att tillsynen av fornminnen också ökar (om än endast för att upptäcka att fornminnesbrott begåtts snarare än att förhindra ett pågående). Samtidigt utgör också en sådan lättillgänglighet ett dukat smörgåsbord för plundrare. Med lätthet kan de t.ex. snabbt hitta uppgifter om icke utgrävda gravfält från rätt tidsålder och på platser med liten tillsyn. Att tro att sådana fornminnesbrott som utgörs av plundring skulle upphöra genom att inte tillhandahålla tjänster som Fornsök vore naivt. Det finns andra sätt att få tillgång till sådana uppgifter, t.ex. genom både historiska och samtida arkeologiska register och tidskrifter i arkiv och bibliotek. Samtidigt används tjänster som Fornsök för att underlätta för plundrare att välja ut lämpliga platser för fornminnesbrott på samma sätt som de underlättar för allmänheten att få kännedom om kulturhistoriska platser²⁸. Man kan därför fråga sig om fler uppgifter inte kan döljas än vad som är fallet idag. Behöver allmänheten t.ex. verkligen veta om ett fornminne är nyregistrerat eller känt sedan länge och om det är utgrävt av arkeologer eller ej? I synnerhet är icke utgrävda skeppsvrak sårbara då tillsynen är ännu mindre än på land²⁹. Det är möjligt att vissa uppgifter kan utlämnas för att försvåra planerad plundring utan att ge avkall på allmänhetens tillgänglighet till uppgifter om var de kan besöka fornminnen. Med avseende på icke utgrävda men välbevarade skeppsvrak av stort kulturhistoriskt värde, som ändå endast kan besökas av en liten del av allmänheten, kanske inte ens uppgifter om fyndplats behöver göras allmänt tillgängliga. I nuläget ingår dock uppgifterna i fråga i allmänna handlingar som vem som helst kan begära ut ifrån svenska myndigheter. Att göra vissa av dessa mer svår- eller icketillgängliga kräver stöd i offentlighets- och sekretesslagen på ett sådant sätt som idag finns för hotade växt- och djurarter.

- 7) För att minska tillgången till sådana uppgifter om fornminnen som underlättar för plundrare att planera brott men som samtidigt inte nämnvärt påverkar allmänhetens tillgång till fornminnen, bör samråd sökas av regeringen med berörda myndigheter. Regeringen bör därefter, vid identifierade förändringsbehov, återkomma med förslag innehållande sådana ändringar i OSL som krävs för att tillgodose dessa.

²⁷ SOU 2012:37, s. 168.

²⁸ Brå rapport 2007:5, s. 24.

²⁹ Brå rapport 2007:5, s. 46.

Fel! Okänt namn

Olaglig handel med fornminnen

Den typ av fornminnesbrott som utgörs av plundring i syfte att tjäna pengar existerar eftersom det finns en marknad som är beredd att betala för de uppgrävda föremålen. Denna marknad sträcker sig över statsgränser och liksom det finns en marknad i Sverige för t.ex. olagligt utsmugglade kulturföremål från Asien, finns det även utomlands en marknad för olagligt utförda kulturföremål från Sverige³⁰. Det är extra viktigt att förhindra olaglig in- och utförelse av kulturföremål såsom fornminnen eftersom sannolikheten att ursprungssamhället återfår föremålen minskar drastiskt om de försvinner utomlands. I kulturminneslagen definieras illegal utförelse av kulturföremål, vilket straffas som brott mot smugglingslagen. Samtidigt innebär också inomstatlig handel ett problem eftersom ett plundrat och uppgrävt föremål bokstavligen tagits ur sin arkeologiska kontext. Utan denna kontext minskar föremålets kulturhistoriska värde när/om det till slut kommer i svenska statens ägo eftersom de historievetenskapliga tolkningsmöjligheterna blivit färre.

- 8) I enlighet med Brås rekommendation om förebyggande åtgärd bör regeringen återkomma med ett förslag om att endast tillåta handel (även inom Sverige) med föremål av viss ålder eller kulturhistoriskt värde om de först anmäls och registreras hos staten³¹. Registreringsbevis kan sedan bifogas föremålet vid försäljning. På detta sätt blir det lättare för köpare att särskilja, och anmäla, föremål härrörande från möjliga fornminnesbrott samtidigt som det blir svårare att tjäna pengar på försäljning av sådana föremål. Ett möjligt tillägg till detta förslag skulle kunna vara att registreringsbeviset även utgör någon form av äkthetsintyg, vilket i sådant fall skulle öka incitamenten till att registrera föremål och bifoga registreringsbevis.

Utnyttja intresserad allmänhet och målmedvetna hobbyplundrare som allierade

Alla fornminnesplundrare är inte organiserade ligger ute efter försäljning av stulna fornminnen på en svart marknad för ekonomisk vinning. En del plundrare är istället av typen arkeologiskt och historiskt intresserade entusiaster som passerar gränsen för vad som är tillåtet i sin jakt på historiska souvenirer – ”hobbyplundrare”.³² Eftersom dessa drivs av ett gott intresse, om än med olagliga uttryck, bör dessa kunna omvändas till allierade i kampen för att bevara vårt kulturarv. Detta kan man göra om deras intresse kan tillgodoses på ett sådant sätt att det istället används för att skydda fornminnen. Utifrån premissen att den stora allmänheten faktiskt är intresserad av att bevara kul-

³⁰ Brå rapport 2007:5, s. 21.

³¹ Brå rapport 2007:5, s. 49.

³² Brå rapport 2007:5 om fyndbrottsligheten.

Fel! Okänt namn på

turarv torde också delar av denna kunna användas för att skydda våra fornminnen.

- 9) Regeringen bör därför utarbeta förslag på hur allmänheten kan engageras i olika projekt. Ett förslag som Brå ger är t.ex. en frivillig databas där upphittare kan anmäla fornfynd. Detta skulle kunna kombineras med någon form av utmärkelse, i databasen eller på papper, som intyg på fördömlig samhällsinsats och som en ersättning så att incitamenten för att istället själv tillägna sig föremålet som trofé minskas. Något liknande skulle kunna utformas för personer som upptäcker och anmäler fornminnen härrörande från fornminnesbrott som lagts ut till försäljning. Ett annat exempel som ges är informationsutgivning till jordbrukare och fastighetsägare om fornminnen på deras ägor, deras skyldigheter att beakta dessa, hur de på frivillig basis kan skötas om samt hur misstänkta fornminnesbrott kan se ut och hur sådana anmäls.³³

Övriga åtgärder

- 10) Det är möjligt att många föremål som kommit till privat innehav genom brott, eller genom t.ex. arv och gåvor, kvarstår p.g.a. innehavarens rädsla för påföljd eller social stigmatisering. Regeringen bör därför utfärda en tillfällig amnesti för inlämning av föremål av viss ålder härrörande ifrån fornminnesbrott och andra s.k. kulturarvsbrott. Ett exempel på ett sådant föremål som skulle kunna tänkas återlämnas är den s.k. Havorringen, en halsring av guld från tiden runt Kristi födelse och av stort kulturhistoriskt värde som 1986 stals ifrån Gotlands Fornsal och som sedan dess varit försvunnen. Att smälta ned ett sådant ovärderligt föremål endast för guldvärdet vore dock nästintill otänkbart och föremålet bör därför fortfarande finnas intakt. Den kollektiva vinsten av att sådana föremål åter tillfaller staten, samhället och forskarvärlden, bör vida överskrida förlusten av utebliven beivran.
- 11) I övrigt bör regeringen stärka arbetet för att förebygga fornminnesbrott även på övriga sätt man finner vara effektiva, t.ex. genom ökad information och mer enhetliga riktlinjer från och mellan myndigheter.

Stockholm den 11 juli 2012

Kent Ekeröth (SD)

Mattias Karlsson (SD)

³³ Brå rapport 2007:5, s. 49–50.